

KANSEN VOOR BURGERSCHAPSONDERWIJS ANDERE PERSPECTIEVEN

Het innemen van andere perspectieven is voor leerlingen een belangrijke vaardigheid om te leren in een democratische en diverse samenleving. Eén van de conceptkerndoelen Burgerschap voor het PO, die in maart 2024 zijn gepresenteerd, gaat over respect in een diverse samenleving en noemt als mogelijke aanpak om dit te bereiken de inzet van 'jeugdliteratuur en teksten... waarin verschillende identiteiten en perspectieven naar voren komen en hier gesprekken over voeren' (SLO, 2024).

Zowel de inzet van jeugdliteratuur als het vak geschiedenis bieden kansrijke mogelijkheden om leerlingen over verschillende perspectieven te leren nadenken. In deze bijdrage bespreek ik beide mogelijkheden en de vragen die deze oproepen. Het maakt onderdeel uit van mijn nog lopende promotieonderzoek naar de inzet van historische perspectieven in de basisschool.

LEZER EN TEKST

Bij het lezen van jeugdliteraire teksten kunnen leerlingen in aanraking komen met de perspectieven van verschillende personages. In hoeverre de leerling zich echter daadwerkelijk verdiept in die perspectieven, zal verschillen naar gelang de interesse van de leerling en het soort tekst. De ene leerling zal geneigd zijn volledig op te gaan in een verhaal dat hem of haar boeit, terwijl de andere een verhaal meer oppervlakkig zal lezen, zonder echt gegrepen te worden door de verhalen en perspectieven van de verschillende personages.

Ook de kenmerken van een tekst zijn van invloed op in hoeverre een leerling wordt uitgenodigd tot het verplaatsen in andere perspectieven. Een rijke tekst waarin persoonlijke ervaringen verhalend zijn beschreven zal meer uitnodigen tot het verplaatsen in andere perspectieven dan een onpersoonlijke, informatieve tekst zoals vaak voorkomt in methodes.

VERHALENDE ELEMENTEN VERHOGEN COMPLEXITEIT...

Maar de aanwezigheid van verschillende personages in een tekst heeft ook invloed op de complexiteit en begrijpelijkheid van een tekst. Zo beschrijft Van Silfhout (2014) in haar proefschrift *Fun to read or easy to understand?* dat teksten waarin perspectieven van verschillende personages worden opgevoerd lastiger te begrijpen zijn dan een zakelijke tekst die alleen de noodzakelijke lesstof presenteert. Van Silfhout (2014) onderzocht de invloed van verschillende tekstenkenmerken op tekstbegrip bij leerlingen in de onderbouw van het VMBO, waarbij ze keek naar lay-out, de aanwezigheid van verbindingswoorden en de inzet van verhalende teksten met daarin fictieve of historische personages om de leerstof te presenteren. Voor het schrijven van een 'optimaal begrijpelijke' tekst adviseert zij uiteindelijk aan schrijvers en uitgeverijen om 'afleidende details en verhalende elementen', zoals personages in de tekst, achterwege te laten (Van Silfhout, 2014).

... MAAR GEVEN OOK STOF TOT NADENKEN

Hier komt echter een belangrijke keuze om de hoek kijken voor schrijvers: willen zij een 'optimaal begrijpelijke' tekst maken, waarin zo efficiënt mogelijk kennisaspecten worden overgebracht? Of wil een schrijver de lezer meenemen in een verhaal en laten nadenken over verschillende perspectieven, in lijn met het kerndoel Burgerschap? Verschillende doelen van schrijvers leiden tot verschillende soorten teksten, met verschillende functies.

De keuzes en het gedrag van de leraar die die teksten inzet in de les, zijn vervolgens bepalend op welke manier leerlingen die teksten gaan lezen en of ze daadwerkelijk leren nadenken over verschillende perspectieven.

JE VERPLAATSEN IN HISTORISCHE PERSONEN

Ook bij het vak geschiedenis kunnen leerlingen leren nadenken over verschillende perspectieven. In Engelse vakliteratuur wordt deze vakvaardigheid aangeduid als *Historical Perspective Taking*, vanaf hier afgekort als HPT (Endacott & Brooks, 2013; Huijgen et al., 2017). Leerlingen komen in aanraking met de persoonlijke perspectieven van historische personen, die bij kunnen dragen aan een dieper begrip van een bepaalde periode. Zo zal het leren en lezen over Anne Frank leiden tot een dieper begrip van de gevolgen van de Duitse bezetting dan de droge kennis dat de Duitsers anti-Joodse maatregelen invoerden. Deze aandacht voor de persoon in de geschiedenis, in tegenstelling tot een zakelijke, onpersoonlijke benadering, wordt ook wel omschreven als 'humanizing history' (Gehlbach, 2011).

HOE DOE JE DAT IN DE KLAS?

Het nadenken over verschillende historische perspectieven bij geschiedenis heeft veel potentie om bij te dragen aan de beoogde kerndoelen Burgerschap: je leert immers nadenken over -en je verhouden tot- de perspectieven van mensen die anders tegen dingen aan kunnen kijken dan wij nu doen. Er is echter nog weinig bekend hoe een aanpak met historische perspectieven vorm kan krijgen in het PO. Daarom is in 2022 vanuit Hogeschool KPZ een promotieonderzoek gestart met als titel *Het leren innemen van historische perspectieven door leerlingen van 10-12 jaar*.

In dit onderzoek is eerst bekeken hoe geschiedenismethodes in het PO door middel van methodeteksten en opdrachten werken aan HPT. De resultaten van deze analyse laten zien dat hier op verschillende manieren invulling aan wordt geven. Sommige opdrachten vertrekken sterk vanuit de leefwereld van het kind ('wat zou jij doen als je een soldaat was in de loopgraven van de Eerste Wereldoorlog?'), terwijl andere opdrachten zich meer richten op vakspecifieke elementen van geschiedenis zoals kennis van de historische context, besef van chronologie en de inzet van bronteksten, voordat een historisch perspectief wordt ingenomen. Door deze verschillende aanpakken wordt ook gewerkt aan verschillende doelen: een kindgerichte benadering vanuit de leefwereld en de beleving van



de kinderen zal de verbeelding aanspreken en kinderen triggeren om over verschillende situaties na te denken, vanuit hun eigen denkbeelden en voorstellingsvermogen. Een meer vakgerichte benadering zal een kind triggeren om te leren over de historische andersheid van een situatie, die beter begrepen kan worden als er meer zicht komt op de chronologie (Hoe lang geleden was dat eigenlijk? Wat kwam ervoor en erna?) en de historische context (Wat was in die periode 'normaal'? Welke technieken waren toen beschikbaar? Wie had toen de macht? Etc. etc.).

LEEFWERELD EN HISTORISCHE CONTEXT

In een geschiedenisles op de basisschool waarin historische perspectieven worden behandeld, zullen beide elementen een plek moeten krijgen: zowel de koppeling met de leefwereld van de kinderen als vertrekpunt, alsook de confrontatie met het historische andere als verdieping, waarbij de inzet van chronologie en de historische context kunnen helpen om los te komen van de eigen hedendaagse manier van denken. Juist in die vakspecifieke verdieping zit de meerwaarde van het vak geschiedenis voor het leren nadenken over andere perspectieven: leerlingen krijgen zo handvatten om niet alleen vanuit hun eigen denkbeelden te redeneren.

De verschillende invullingen van HPT in geschiedenismethodes (meer vanuit de leerling of meer vakspecifiek) maken duidelijk dat het cruciaal is hoe leraren in de praktijk hiermee omgaan, welke doelen zij nastreven met hun klas en welke aanpak en opbouw zij kiezen. Daarom zijn in een tweede studie van dit promotieonderzoek leraren met minimaal vijf jaar ervaring in de bovenbouw bevraagd over hun aanpak bij HPT-opdrachten. De resultaten van deze studie laten o.a. zien dat leraren soms uitgewerkte ideeën hebben over de mogelijke doelen en manieren van het bespreken van historische perspectieven in de klas.

Vrijwel geen enkele leraar koppelt dit echter aan het werken aan burgerschapsdoelen. Ook benoemden veel leraren het belang van een stapsgewijze ondersteuning van kinderen om hen mee te kunnen nemen in dit soort opdrachten. Dit sluit aan bij inzichten uit eerdere onderzoeken over wat kinderen in de basisschoolleeftijd nodig hebben aan ondersteuning, om tot een basaal niveau van historisch besef te komen (vgl. Beneker et al., 2020).



SCHOLEN GEZOCHT VOOR VERVOLGONDERZOEK

Om beter zicht te krijgen op hoe leerlingen redeneren als ze zich verplaatsen in historische perspectieven, zullen in een derde deelstudie kinderen geïnterviewd worden met hard-op-denk-opdrachten over historische perspectieven. Dit zal gebeuren in groepjes van drie, zodat de leerlingen de mogelijkheid hebben om te overleggen en ook elkaars verschillende perspectieven te horen, wat bepaalde individuele vooroordelen kan compenseren. In deze studie zal het verschil tussen leerlingen van groep 6 en groep 8 worden onderzocht wanneer ze dit soort opdrachten maken. Voor deze studie zoeken we nog scholen waarvan leerlingen van groep 6 en 8 zouden kunnen meedoen. De interviews met leerlingen zullen plaatsvinden tussen september en december 2025.

PROFESSIONALISERING LERAREN

De laatste fase van het beschreven promotie-onderzoek naar de inzet van historische perspectieven in de klas, zal een professionaliseringstraject zijn voor en met leraren. Op basis van de opgedane inzichten van de voorgaande drie deelstudies zullen we in dit traject werken aan effectieve lesmaterialen en lessen voor het werken aan geschiedenis- en burgerschapsdoelen. Dit professionaliseringstraject zal vanaf januari 2026 worden vormgegeven.

Mocht je vragen hebben of interesse hebben om deel te nemen aan een van de vervolgstudies neem dan contact op met b.vanderploeg@kpz.nl

OVER DE AUTEUR

Bertjaap van der Ploeg is verbonden aan Hogeschool KPZ als hogeschooldocent geschiedenis en aan het lectoraat Taal & Ontwikkeling, promovendus op het gebied van geschiedenis en burgerschap & coördinator van het project Samen Onderzoeken

LITERATUUR

- Beneker, T., van Boxtel, C., de Leur, T., Smits, A., Blankman, M., & de Groot-Reuvekamp, M. (2020). Geografisch en historisch besef ontwikkelen op de basisschool: Een literatuurstudie naar onderzoek over aardrijkskunde- en geschiedenisonderwijs in het primair onderwijs. Utrecht University. <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/415486>
- Endacott, J. and Brooks, S. (2013). An Updated Theoretical and Practical Model for Promoting Historical Empathy. *Social Studies Research and Practice*, 8 (1), 41-58. <https://doi.org/10.1108/SSRP-01-2013-B0003>
- Gehlbach H. (2011). Making Social Studies Social: Engaging Students Through Different Forms of Social Perspective Taking. *Theory Into Practice* 50 (4), 311-318. <https://doi.org/10.1080/00405841.2011.607394>
- Huijgen, T., van Boxtel, C., van de Grift, W. and Holthuis, P. (2017). Toward Historical Perspective Taking: Students' Reasoning When Contextualizing the Actions of People in the Past. *Theory and Research in Social Education*, 45(1), 110-144. <https://doi.org/10.1080/00933104.2016.1208597>
- SLO (2024). *Conceptkerndoelen burgerschap en toelichtingsdocument*. Amersfoort: SLO.
- Van Silfhout (2014), *Fun to read or easy to understand?* Utrecht University. <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/300805>